

Skrivet av Wikimedia Sverige
Tillstyrkt av Professor Ebba Ossiannilsson, som
representerar International Council for Open and
Distance Education (ICDE), ICDE OER Advocacy
Committee, Svenska Riksorganisationen för
Distansutbildning samt Mötesplats OER.

2021-12-21
Dnr. U2021/03589

Remissvar Läromedelsutredningen – böckernas betydelse och elevernas tillgång till kunskap (SOU 2021:70)

Wikimedia Sverige är en ideell förening som arbetar för fri kunskap och bland annat står bakom Wikipedia. Ett av våra verksamhetsområden är utbildning. Vi samarbetar med utbildningsinstitutioner på olika nivåer, bland annat genom olika projekt där vi använder Wikipedia i utbildning. Vi tillämpar den beprövade kvalitetsprocessen som finns på Wikipedia till att skapa, bearbeta och sprida utbildningsmaterial med hög relevans. Vi och den globala rörelsen som verkar för ett sådant digitaliserat arbetssätt kallar detta för fritt utbildningsmaterial, eller OER (Open Educational Resources). Vi driver nätverket Mötesplats OER, som verkar för att OER ska implementeras i högre grad i Sverige.

Sammanfattning

Wikimedia Sverige förordar att:

- Lagförslagen knyter an till Unescos OER-rekommendation
- Perspektiven i utredningen vidgas till att likställa digitala läromedel med tryckta
- Definitionen av läromedel tar fasta på kvalitet snarare än utgivningsverksamhet
- Den föreslagna definitionen av läromedel inte införs i skollagen
- Den eventuella läromedelsnämnden får det uttalade uppdraget att fokusera på implementeringen av Unescos OER-rekommendation
- Stöd som delas ut för läromedelsproduktion ska inkludera att läromedlen släpps under en upphovsrättsligt fri licens

Utredningen knyter inte an till Unescos OER-rekommendation

Det finns en stor internationell rörelse för öppna lärresurser som skapar möjligheter för människor världen över. Om förändringar genomförs i enlighet med förslagen i utredningen riskerar Sverige att halka efter i den utvecklingen.

Wikimedia Sverige anser att det är en stor brist i utredningsförslaget att man inte i högre grad tar digitala lärresurser, och i huvudsak öppna lärresurser (Open Educational Resources, OER) i beaktande.

Open Educational Resources (OER) innebär inlärnings-, undervisnings- och forskningsresurser i vilket format och medium som helst, som är public domain eller som är upphovsrättsligt skyddat men som har släppts under en fri licens, som tillåter återanvändning, bearbetning, anpassning, åtkomst utan kostnad samt spridning till andra.

Sverige har förbundit sig att följa [Unescos OER-rekommendation](#), som antogs 25 november 2019. Denna rekommendation nämns enbart i förbifarten i utredningen, där den istället borde ha fått betydligt större plats. I OER-rekommendationen fastslås bland annat att medlemsstaterna bör arbeta med alla utbildningssektorer och -nivåer och uppmuntra dessa att arbeta med jämlik OER av god kvalitet. Detta gäller allt från policyer till stöd och utvärdering. Öppna lärresurser kan göra utbildning mer jämlik och bidrar i högre grad till att uppnå nummer 4 av de Globala målen, om att säkerställa en inkluderande och likvärdig utbildning av god kvalitet och främja livslångt lärande för alla.

Vidare beslutade Europaparlamentet och Europeiska unionens råd 2018 om [en gemensam ram för tillhandahållande av tjänster för kompetens och kvalifikationer](#) som Sverige därmed ska följa, som bland annat fastslår att det idag finns en mångfald av former för lärande. Här framhålls den digitala tekniken och de öppna lärresurserna.

Utredningen saknar väsentliga perspektiv

Wikimedia Sverige saknar flera viktiga perspektiv i läromedelsutredningen. På en generell nivå beklagar vi att representanter som arbetar med öppna lärresurser inte har fått komma till tals i utredningen, och att man i utredningsarbetet till stor del verkar ha förbisett OER, trots Unescos OER-rekommendation som Sverige, enligt ovan, har förbundit sig att följa. Vi ser heller inte att man i Läromedelsutredningen har tagit hänsyn till att öppna lärresurser är en realitet i det svenska utbildningsväsendet idag.

Wikimedia Sverige anser vidare att det är problematiskt att utredningen lägger en sådan oproportionerlig vikt vid böckernas betydelse, till den grad att man även i titeln på utredningen väljer att särställa böcker från andra läromedel. I en digitaliserad värld behöver elever även kompetens för att inhämta kunskap från digitala källor.

Utredningens stora fokus på tryckt media rimmar illa med Sveriges uttalade ambition att vara ett digitalt föregångsland. Wikimedia Sverige ser att digitala verktyg skulle kunna bidra med bland annat visualisering (exempelvis genom att låta elever djupdyka in i cellstrukturen), interaktivitet (exempelvis genom diskussionsforum för studenter i särskilda ämnen) och omvärldsbevakning (exempelvis genom interaktiva kartor över Europas utveckling), på ett sätt som är svårt att uppnå genom tryckta böcker.

Wikimedia Sverige anser vidare att dagens utbildning är mångfacetterad och har en otrolig mångfald av läromedel, lärresurser och lärverktyg – digitala som analoga. Detta är delvis en effekt av att vi rör oss i en snabbt föränderlig värld. Digitala läromedel i allmänhet och öppna lärresurser i synnerhet går i hög grad att uppdatera och anpassa i takt med tiden, och därefter spridas vidare till låg kostnad.

Det är betydligt svårare för lärare att bearbeta, anpassa och sprida innehåll i läromedel som inte är fritt licensierade, vilket riskerar att leda till sämre utbildning för eleverna och till att Sveriges kompetenta lärarkår blir begränsade i sitt yrkesutövande.

Vi motsätter oss därför förslaget att ge böcker och läroböcker en särställning i skollagen, och hävdar att det finns en motsättning i att man samtidigt vill införa att eleverna ska ha rätt till en "tidsenlig utbildning". En kombination av tryckta och digitala läromedel är i högsta grad tidsenligt.

Problem med den föreslagna regleringen av läromedel i skolförfattningarna

Wikimedia Sverige kan se poänger med att tydligare definiera vad läromedel är. Däremot håller vi inte med utredningen om dess föreslagna definition, och anser inte heller att den borde föras in i skollagen.

Vi har i huvudsak två invändningar emot definitionen. Det första problemet är att myndigheter ska kvalitetssäkra de verk som ska användas i undervisningen. Varför det är problematiskt förklarar vi nedan.

Det andra problemet är att läromedel enbart ska "vara utgivna av ett förlag eller en läromedelsproducent som bedriver utgivningsverksamhet av professionell art". Detta går helt emot principerna om öppenhet. Idag finns en mångfald av skapare av läromedel, inte minst forskare och lärare vid högre lärosäten som tar fram högkvalitativ OER som del av sin forskning. Kravet på att läromedlen ska vara *utgivna* av aktörer som bedriver *utgivningsverksamhet* riskerar att begränsa mångfalden av läromedelskapare, på bekostnad av den totala kvaliteten på tillgängliga lärresurser. Det rimliga är att lägga fokus på hög kvalitet snarare än utgivningsverksamhet.

Alla läromedelsproducenter är heller inte anslutna till förlag eller intresseföreningar, och vi hävdar att det finns en risk för minskat oberoende om alla producenter skulle tvingas in i en enhetlig modell. Skrivelsen skulle alltså ge oproportionerlig makt till särskilda aktörer, snarare än att gynna elever och studenter.

Det finns ingen motsättning mellan att ha öppna lärresurser och att dessa är av god kvalitet – OER har inbyggda mekanismer för kvalitetsgranskning och utveckling. Här finns exempelvis externa peer review-modeller som inkluderar granskning av en betydligt större grupp, oftast även internationell, än om det enbart är intern granskning inom förlag som används för

kvalitetskontroll. Med mer fokus på öppna lärresurser kommer kvalitet såväl som utbud dessutom att öka.

Utvidgat uppdrag för eventuell läromedelsnämnd

Wikimedia Sverige hävdar att det finns problematiska aspekter med den typ av läromedelsnämnd som utredningen föreslår, så som dess uppdrag är definierat idag. Om en sådan nämnd ska instiftas bör den ägna stor vikt vid, och ha det uttalade uppdraget att, fokusera på implementeringen av Unescos OER-rekommendation och ge elever tillgång till öppna lärresurser. På så sätt kan nämndens arbete än mer konkret bidra till FN:s globala mål nummer 4 om utbildning för alla, och till det livslånga lärandet, där OER har en viktig plats.

Omformulerade kriterier för statligt stöd till läromedelsproduktion

Wikimedia Sverige anser att den uppdaterade modell för statligt stöd till läromedelsproduktion som föreslås i utredningen bör omformuleras, till att innebära att stöd delas ut om läromedlen som skapas tack vare stödet släpps under en upphovsrättsligt fri licens.